Niklas Bruun
Professori emeritus
Hanken
Helsinki 17.1.2023

Asia: Lausunto, HE 215/2022 vp

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunnassa on käsiteltävänä hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työsopimuslain 1 luvun 1 §:n 1 momentin ja merityösopimuslain 13 luvun 15 §:n muuttamisesta. Valiokunta on kutsunut allekirjoittaneen kuultavaksi esityksen johdosta. Totean, että merityösopimuslain osalta on kysymys selkeästä teknisestä korjaustoimenpiteestä, johon ei lausuntomenettelyä tarvita. Tämän johdosta keskityn työsopimuslain 1:1 §:n muutosta koskevaan ehdotukseen ja esitän kunnioittavasti lausuntonani seuraavan.

Esityksen tavoitteena on täydentämällä työsopimuslain 1:1 §:n 1 momenttia täsmentää ja selkeyttää työsuhteen käsitteen määrittelyä tulkinnanvaraisissa ja epäselvissä tilanteissa, erityisesti työsuhteessa ja yrittäjänä tehtävän työn välisessä rajanvedossa. Tavoitteena on helpottaa lain soveltajia ratkaisemaan työntekosuhteen oikeudellinen luonne tilanteissa, joissa työnsuorittajan asemaan liittyy tulkintaa edellyttäviä kysymyksiä. Esitys liittyy pääministeri Sanna Marinin hallituksen hallitusohjelman toteuttamiseen.

1. Yleisarvio

Tämän lakiesityksen taustalla on työn murros ja siihen liittyvät uuden työn teettämisen muodot muun muassa digitalisaation mahdollistamassa jakamis- ja alustataloudessa. Tämä työn murros on kiistaton, sen sijaan vallitsee jonkin verran erilaisia käsityksiä siitä, vaativatko meneillään olevat muutokset työsopimuslain 1:1 §:n muuttamista ja minkälaisia muutoksia ne edellyttävät. Itse olisin ehkä jäänyt odottamaan EU:ssa vireillä olevan työolojen parantamisesta alustatyössä (alustatyödirektiivi) koskevan direktiiviehdotuksen hyväksymistä ennen kuin olisin ryhtynyt avaamaan työsopimuslain keskeistä ja pakottavaa 1:1 §:n säännöstä. Tässä vaiheessa, kun hallitusohjelman mukainen esitys on pöydällä keskityn kuitenkin arvioimaan nyt annettua hallituksen esitystä.

Ehdotetulla lisätekstillä tai tulkintaohjeella on seuraava sisältö: ”Tulkinnanvaraisissa tilanteissa työsuhteen olemassaolo arvioidaan kokonaisharkinnalla ottamalla huomioon työn tekemisen ehdot, olosuhteet, joissa työtä tehdään, osapuolten tarkoitus

oikeussuhteen luonteesta sekä muut osapuolten tosiasialliseen asemaan oikeussuhteessa vaikuttavat seikat.”

Hallituksen esityksessä kuvataan hyvin laveasti ja monisanaisesti uuden tulkintaohjeen sisältöä. Mielestäni tulkintaohje on suhteellisen selvä mitä tulee työn tekemisen ehtoihin, olosuhteisiin missä työtä tehdään sekä osapuolten tosiasialliseen asemaan. Sen sijaan jää hallituksen esityksen perusteella hieman epäselväksi miten tässä yhteydessä tulee tulkita virke ”osapuolten tarkoitus oikeussuhteen luonteesta”. Hallituksen esityksen perusteluissa (s. 28-29) väitetään, että osapuolten perustelluilla käsityksillä oikeussuhteen laadusta on ”suuri merkitys”. Toisaalta todetaan, että sopimuksen nimikkeellä ei ole ratkaisevaa merkitystä oikeussuhteen luonteen määrittäjänä ja että ”saadakseen painoarvoa kokonaisarvioinnissa osapuolten tarkoituksen oikeussuhteen luonteesta on siis saatava tukea muista oikeussuhteen luonnetta osoittavista elementeistä”.

Nähdäkseni kaikki hallituksen esityksen tulkintaohjeessa kuvatut elementit ovat relevantteja kokonaisharkinnassa. Työn tekemisen ehdot ja olosuhteet, osapuolten tosiasiallinen asema ja osapuolten tarkoitus voivat kaikki vaikuttaa. Tämän vuoksi hallituksen esityksen säännösteksti voidaan mielestäni hyväksyä sellaisenaan. Hallituksen esitystä tulisi kuitenkin valiokunnassa täydentää siten, että valiokunta voisi lausunnossaan antaa hallituksen esitystä selkeämmät tulkintaohjeet siitä miten säännöstekstiin sisältyvä virke ”osapuolten tarkoitus oikeussuhteen luonteesta” tulisi tulkita.

2. Osapuolten tarkoitus ja kokonaisharkinta

Suomessa on vakiintuneesti katsottu, että työsopimuslain 1:1 §:n säännöksen pakottavuudesta huolimatta osapuolten tarkoitus ei ole merkitystä vailla sopimussuhteen luonteen määrittelyn kannalta. Niin kuin voimassa olevaa työsopimuslakia koskevassa hallituksen esityksessä on lausuttu (HE 157/2000 vp s. 57), sopijapuolet voivat osoittaa oikeussuhteen luonnetta koskevan tarkoituksensa sisällyttämällä sopimukseen sellaisia ehtoja, joiden perusteella on pääteltävissä, onko työ tarkoitettu tehtäväksi työnantajan johdon ja valvonnan alaisena vaiko itsenäisessä asemassa ammatinharjoittajana.

Oikeuskäytännössä (ks. esim. KKO 2008:99) esillä ollut tyyppitilanne, jossa osapuolten tarkoitukseen vedotaan, on sellainen, jossa työnantajalla on ollut selkeästi osoitettavissa oleva tarkoitus välttää työsuhdetta sopimussuhdetta solmittaessa. Työntekijä taas on usein sopimuksen syntymisvaiheessa passiivinen osapuoli. Hänellä ei ole perusteellista käsitystä siitä, mitä lainsäädäntö edellyttää ja mitä kaikkea seuraa oikeussuhteen luonteen määrittelystä. Lisäksi häntä saattavat tässä tilanteessa ensisijaisesti kiinnostaa tulevat työtehtävät ja työstä maksettava vastike.

Tämän tyyppisessä asetelmassa ei voida katsoa, että osapuolten tarkoitus oikeussuhteen luonteesta olisi relevantti harkittaessa onko kyse työsuhteesta, vaan asia ratkaistaan lain edellyttämillä muilla kriteereillä. Näin on siitä huolimatta, että toisen osapuolen osalta voidaan osoittaa selkeä tarkoitus ja toisen osapuolen tarkoitus jää epäselväksi. Tässä tilanteessa työsopimuslain 1:1 §:n tulkintaan merkittävästi vaikuttava työntekijän suojelun periaate saa myös painoa ja osapuolten tarkoitukselle tulee antaa merkitystä vain niissä tapauksissa, kun voidaan osoittaa, että sopimuksen luonteen määrittelyn taustalla on aito yhteinen ja molemminpuolinen tarkoitus.

Tilanteessa, jossa osapuolet perusteellisesti neuvottelevat eri sopimusvaihtoehdoista ja päätyvät siihen, että ”työntekijä” tekee työtä itsenäisessä toimeksiantosuhteessa, mikä saattaa vaikuttaa useaan työntekoa koskevan ehdon muotoiluun, voidaan kokonaisharkinnassa antaa merkitystä osapuolten tarkoitukselle oikeussuhteen laadusta edellyttäen, että tarkoitus ei ole pakottavan työlainsäädännön tai esimerkiksi verotuksen kiertäminen.

3. Lopuksi

Yhteenvetona totean, että työsopimuslain 1:1 §:n säännökseen lisättäväksi ehdotetut kokonaisarviointiin vaikuttavat tekijät ovat keskenään erilaisessa asemassa. Osapuolten tarkoitusta lukuun ottamatta säännöksessä mainitut tekijät ovat yleensä aina relevantteja. Osapuolten tarkoitukselle voidaan antaa erityistä merkitystä vain niissä raameissa, jotka asettavat työsopimuslain 1:1 §:n pakottavuus ja työntekijän suojelun periaate. Lisäksi kysymyksessä tulee olla aito ja osoitettu molemminpuolinen yhteinen tarkoitus.

Nähdäkseni mainitut hallituksen esityksen lähtökohdat ilmenevät vain välillisesti hallituksen esityksen perusteluista. Mielestäni olisi sen vuoksi tarpeen, että työelämä- ja tasa-arvo-valiokunta tältä osin mietinnössään linjaisi säännöksen tulkintaa turhien erimielisyyksien välttämiseksi ja lain soveltajien aseman helpottamiseksi.